

ELS SÁNCHEZ MUÑOZ I LA SUCCESSION EN LA CANONGIA DE LLORENÇ SERRALLI (1431-1433)

Albert Cassanyes Roig

Universitat de Lleida

Resum: Durant els últims anys han estat publicats diversos estudis sobre biografies d'eclesiàstics mallorquins i les seves famílies. El present article se centra en la figura de Dionisio Sánchez Muñoz, que va accedir a una canongia durant l'episcopat del seu oncle, Gil Sánchez Muñoz. Aquest accés, però, es va veure obstaculitzat per les pretensions de Pere Pelegrí, familiar del papa Eugeni IV. A través del procés judicial iniciat per aquest motiu, es pretén observar com les vinculacions personals i familiars jugaven un rol fonamental a l'hora de proveir les prebendes catedralícies.

Paraules clau: canongia, Dionisio Sánchez Muñoz, Gil Sánchez Muñoz, nepotisme, procés judicial.

Abstract: Some studies about biographies of clergymen from Majorca and their families have been published during the last years. This paper focuses on Dionisio Sánchez Muñoz, who acceded to a canonry while his uncle, Gil Sánchez Muñoz, was the bishop of the diocese. But this access was obstructed by the aspirations of Pere Pelegrí, who was a member of the *família* of Pope Eugene IV. Through the judicial trial initiated for this reason, this paper expects to understand how the personal and family relationships had an essential role in granting cathedral sinecures.

Key words: canonry, Dionisio Sánchez Muñoz, Gil Sánchez Muñoz, nepotism, judicial trial.

Rebut el 31 de maig. Acceptat el 15 de desembre de 2016.

L'elaboració del present article ha comptat amb el suport de la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya.

Abreviatures: ACM = Arxiu Capitular de Mallorca, ASR = Archivio di Stato di Roma i BAV = Biblioteca Apostolica Vaticana.

Malgrat haver estat rebutjats per una part dels historiadors després de la Segona Guerra Mundial, els estudis biogràfics han aconseguit retornar amb una certa força a la historiografia. Les principals crítiques que se'ls hi efectuaren en els anys cinquanta se centraven en la individualitat i particularitat dels casos que estudiaven. Aquestes acusacions vingueren, sobretot, de les noves tendències, que tenien com a objecte d'estudi els processos històrics i que rebutjaven el paradigma historicista que havia dominat la historiografia europea fins aleshores. Això no obstant, i després d'un període crític d'uns vint-i-cinc anys, la biografia va ressorgir a partir de la dècada dels setanta, desenvolupant noves metodologies i vinculant-se als nous interessos dels historiadors, al mateix temps que retornava a la centralitat del subjecte històric.¹

Els homes d'Església són un dels principals col·lectius biografiats. Tot i les dificultats vinculades a les fonts, també certs eclesiàstics de l'Edat Mitjana han comptat amb estudis biogràfics en temps recents. Es vol comprendre la seva carrera en el si de l'Església i la seva influència en altres sectors socials,² o bé reescriure antigues hagiografies o llegendes negres per retornar l'individu en el seu context històric real.³ També les nissagues a les quals s'insereixen han cridat l'atenció dels investigadors, que han analitzat el rol fonamental del llinatge en la promoció clerical.⁴ En altres ocasions, l'interès pot no estar tan centrat en el personatge com en el col·lectiu, amb l'objectiu d'analitzar els elements comuns que comparteix un grup d'eclesiàstics.⁵

Aquest mateix fenomen s'ha donat també en la historiografia mallorquina, i ha aportat interessants resultats durant els darrers anys. Alguns eclesiàstics específics, destacats per la seva importància en un àmbit o altre, han estat estudiats en la seva individualitat,⁶ però també inserits en els seus àmbits familiars.⁷ Per altra banda,

1 NÚÑEZ PÉREZ, M.G.: "La biografía en la actual historiografía contemporánea española", *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia contemporánea*, 10, 1997, p. 407-439; LEE, H.: *Biography. A Very Short Introduction*, Nova York, 2009.

2 VIGIL MONTES, N.: "Las actas del cabildo catedralicio como fuente para la historia del poder en una urbe medieval. El caso de Oviedo en el siglo XV", a SOLÓRZANO TELECHEA, J.Á.; ARÍZAGA BOLÚMBURU, B. (coord.): *La gobernanza de la ciudad europea en la Edad Media*, Logroño, 2011, p. 549-565.

3 DURAN I GRAU, E.: "La familia Borja: historiografía, llegendes, tema literari", *Catalan Historical Review*, 1, 2008, p. 211-222.

4 DÍAZ IBÁÑEZ, J.: "Iglesia y nobleza en la Sevilla bajomedieval", *Anuario de Estudios Medievales*, 39/2, 2009, p. 877-931; AGÚNDEZ SAN MIGUEL, L.: "Carreras eclesiásticas y redes clientelares en la Castilla bajomedieval: la provisión de beneficios menores en el cabildo de la catedral de Burgos (1456-1470)", *Anuario de Estudios Medievales*, 44/2, 2014, p. 665-687.

5 VONES-LIEBENSTEIN, U.: "El método prosopográfico como punto de partida de la historiografía eclesiástica", *Anuario de Historia de la Iglesia*, 14, 2005, p. 351-364.

6 BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: "Esperandéu Espanyol, un canonge del segle XV amb interessos humanistes i lul·listes", *BSAL*, 66, 2010, p. 51-61; BARCELÓ CRESPI, M.: "Gregori Genovard i Espanyol, entre el cercle de canonges humanistes", a RIPOLL PERELLÓ, M.I.; TORTELLA, M. (ed.): *Ramon Llull i el lul·lisme: pensament i llenguatge*, Barcelona, 2012, p. 137-160.

7 BARCELÓ CRESPI, M.; ROSSELLÓ BORDOY, G.; COLL TOMÀS, B.: *Espanyols i Pacs. Poder i cultura a la Mallorca del segle XV*, Palma, 1999; MAS I FORNERS, A.: "De pagesos a cavallers: l'extracció social i el patrimoni del cardenal Antoni Cerdà i del canonge Gabriel Cerdà (segles XV-XVI)", a BARCELÓ CRESPI, M. (coord.): *Al tombant de l'edat mitjana. Tradició medieval i cultura humanística*, Palma, 2000, p. 437-450.

l'anàlisi de la suma de les biografies particulars ha permès a Maria Barceló i Gabriel Ensenyat l'elaboració d'una prosopografia sobre un grup concret de canonges que va destacar per la seva participació en els corrents humanistes en la transició de l'Edat Mitjana a la Modernitat.⁸

Essent conscient de la necessitat de conèixer el particular per detectar-ne els elements comuns, el present article se centra en la figura de Dionisio Sánchez Muñoz, que va ser canonge de la Seu de Mallorca a mitjans del segle XV. Aquest personatge no es pot separar d'un subjecte històric de rellevància internacional com va ser el seu oncle Gil Sánchez Muñoz y Carbón, més conegut com a Climent VIII d'Avinyó (o de Peníscola, atenent que, en el moment de la seva elecció al solí pontifici, la residència papal de l'obediència distinta de Roma es trobava en el castell d'aquesta vila valenciana).⁹

Concretament, Dionisio Sánchez Muñoz era fill de Pedro Sánchez Muñoz y Carbón (germà de Gil Sánchez Muñoz) i de María Marín de Urríes. Tot i això, cal indicar que aquest text no pretén ésser una biografia completa de Dionisio Sánchez Muñoz, el que requeriria un estudi molt més ampli i profund del que és possible plasmar en aquestes pàgines. Més aviat, l'objectiu d'aquesta modesta aportació és analitzar com va accedir Dionisio Sánchez Muñoz a la canongia mallorquina i determinar quin rol va jugar-hi el fet que es tractés del nebot del bisbe de Mallorca i antic pretendent a la tiara. A aquest efecte, es començarà amb una revisió de la promoció de Gil Sánchez Muñoz a la càtedra episcopal de Mallorca, un nomenament que no va resultar gens senzill. Seguidament, es descriuran les aspiracions de Dionisio Sánchez Muñoz a la canongia, la provisió de la qual també va destacar per la seva complexitat. Una sèrie de consideracions conclusives permetran avaluar la importància del llinatge a l'hora d'ocupar una prebenda catedralícia.

⁸ BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: *Clergues il·lustrats. Un cercle humanista a l'entorn de la Seu de Mallorca (1450-1550)*, Palma, 2013.

⁹ L'aportació centrada en Gil Sánchez Muñoz més recent és NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz (1370-1447), el antipapa Clemente VIII. Documentación inédita de los archivos de Teruel", *Revista de Historia Medieval*, 15, 2006-2008, p. 239-254. Per inserir-lo en el seu context familiar, veure MUÑOZ GARRIDO, V.: "El linaje de los Sánchez Muñoz en Teruel (1170-1500)", *Aragón en la Edad Media*, 17, 2003, p. 263-278.

L'accés de Gil Sánchez Muñoz a la mitra mallorquina (1429-1433)

El 26 de juliol de 1429, el papa Climent VIII d'Avinyó (o de Peníscola) va renunciar a la tiara pontifícia i tornà a ser Gil Sánchez Muñoz. Amb el reconeixement que tant ell com els seus cardenals feren del papa Martí V es va poder donar per finalitzat el Cisma d'Occident,¹⁰ que havia dividit la Cristiandat catòlica des del 1378.¹¹ Com a mostra d'agraïment per aquell gest, el 26 d'agost de 1429, només un mes després de la seva renúncia, Martí V va nomenar Gil Sánchez Muñoz bisbe de Mallorca, prelatura que vacava a causa de la mort de Lluís de Prades a Roma aquell mateix any.¹²

L'accés de Gil Sánchez Muñoz a la mitra mallorquina no va ser fàcil, perquè el cardenal Pere de Foix, que exercia com a legat apostòlic a la Corona d'Aragó,¹³ havia designat al capdavant del bisbat de Mallorca el monjo benedictí Galceran Albertí, que procedia del monestir de Ripoll. Sembla que aquella elecció havia estat propiciada pel rei Alfons el Magnànim.¹⁴ Albertí prengué possessió del càrrec episcopal el 24 de desembre de 1429.¹⁵ Poc després, però, Pere de Foix fou informat que el papa havia proveït aquell mateix bisbat en Gil Sánchez Muñoz, de manera que anul·là el nomenament d'Albertí. Això no obstant, aquest es negà a renunciar a la mitra, tot i la insistència del cardenal,¹⁶ ja que se sentia legitimat pel Magnànim, que el reconeixia com a prelat.¹⁷ A més, Albertí es va rodejar d'un grup de canonges armats, entre els quals hi havia el seu vicari general, Arnau de Marí, que en defensaren el nomenament.¹⁸ El mateix papa Martí V hagué d'intervenir en la causa, i el 19 d'octubre de 1430 emeté una butlla per la qual ordenava que es reconegués Gil Sánchez Muñoz com a legítim bisbe de Mallorca i que, per tant, se li prestés la deguda obediència.¹⁹ No va ser fins al 4 d'abril de 1431 quan el Magnànim retirà el suport al monjo benedictí i escrigué al governador general de l'illa perquè Gil Sánchez Muñoz pogués prendre possessió de la diòcesi. El Capítol acatà aquell nomenament i concedí la mitra a Sánchez Muñoz, si bé Galceran Albertí resistí encara fins al 24 d'abril.²⁰

10 Sense tenir en compte el curiós cas de Bernard Garnier o Benet XIV, elegit en solitari pel cardenal Jean Carrier. BECCHETTI, F.A.: *Istoria degli ultimi quattro secoli della Chiesa. Dallo Scisma d'Occidente al regnante sommo pontefice Pio Sesto*, III, Roma, 1790, p. 296-297. També KELLY, J.N.D.: *Grande Dizionario Illustrato dei Papi*, Casale Monferrato, 1989, p. 590.

11 Els treballs sobre el Cisma d'Occident són molt nombrosos. Una bona síntesi, malgrat que antiga i amb un punt de vista favorable al pontificat d'Avinyó i al papa Benet XIII, és ÀLVAREZ PALENZUELA, V.À.: *El Cisma de Occidente*, Madrid, 1982.

12 Sobre el bisbe Lluís de Prades, SASTRE MOLL, J.: *La Seu de Mallorca (1390-1430). La prelatura del bisbe Lluís de Prades i d'Arenós*, Palma, 2007, p. 121-132.

13 ÀLVAREZ PALENZUELA, V.À.: *La legación del cardenal Pedro de Foix en Aragón (1425-1430)*, Madrid, 1977.

14 El 16 d'octubre de 1429 Alfons el Magnànim remeté una carta al procurador reial de Mallorca notificant-li la seva voluntat que fra Galceran fos proveït del bisbat de Mallorca. VILLANUEVA, J.: *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XXII. Viage á Mallorca*, Madrid, 1852, p. 62.

15 LLITERES, L.: "Documentos inéditos extraídos de diferentes archivos, referentes al Rdm. Gil Sánchez Muñoz, Obispo de Mallorca (1429-1447)", *BSAL*, 16, 1917, p. 310.

16 XAMENA, P.; RIERA, F.: *Història de l'Església a Mallorca*, Palma, 1986, p. 74.

17 LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 311.

18 MATEU MAIRATA, G.: *Obispos de Mallorca*, Palma, 1985, p. 127.

19 NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz...", p. 249.

20 MATEU MAIRATA, G.: *Obispos de Mallorca...*, p. 127; VILLANUEVA, J.: *Viage literario...*, p. 62-66. Álvaro

Tot i la resolució de la disputa, Gil Sánchez Muñoz no es va traslladar immediatament a l'illa: la primera menció a la presència del bisbe a Mallorca és en la sessió capitular de 24 de setembre de 1433, en la qual hi assistí personalment el prelat.²¹ Fins aleshores, i durant els tres anys que estigué a fora de l'illa, el bisbe va governar la diòcesi a través de vicaris generals. El seu representant més freqüent va ser el canonge Bernat Jornet, doctor en Cànons i succentor de la catedral de Mallorca.²² Tot i això, la responsabilitat també podia recaure en altres persones, com el canonge Jaume Martí o el doctor en Cànons Francesc Eiximenis,²³ en el cas que Jornet no assistís al Capítol. De fet, Eiximenis havia estat nomenat substituït del vicari general pel mateix Jornet el 17 de setembre de 1431, a causa d'un viatge que l'obligaria a absentar-se de l'illa durant una temporada.²⁴

La figura de Gil Sánchez Muñoz ha fascinat alguns autors, especialment aquells més romàntics, pel seu caràcter de darrer antipapa de la línia pontifícia d'Avinyó. En canvi, els seus més de quinze anys d'episcopat a Mallorca han passat molt desapercebuts, tot i les nombroses accions dutes a terme durant aquests. Potser una de les més destacades fou la disposició que tots els eclesiàstics que accedissin a una prebenda a la catedral de Mallorca havien de contribuir a la fàbrica de la Seu mitjançant un pagament, el valor del qual dependia del càrrec al qual s'incorporaven. A més, estipulà que els bisbes havien d'abonar, per aquest mateix concepte, tres-centes lliures a la fàbrica catedralícia, essent Gil Sánchez Muñoz el primer prelat a observar la nova disposició. També va ordenar que el vicari general fos sempre elegit d'entre els membres del Capítol, atenent les dificultats que ocasionava que el representant del bisbe no pogués accedir a les sessions capitulars si no formava part del col·legi canonical. Per altra banda, va prohibir que els homes majors de dotze anys poguessin entrar als monestirs de monges sense la pertinent autorització episcopal.²⁵ Tampoc s'ha d'oblidar que, durant el seu pontificat, es va produir la conversió massiva de jueus de 1435, el que va significar la desaparició del call de la ciutat de Mallorca.²⁶

Campaner recull el cas del bisbe Albertí, que hauria estat proclamat el 8 de novembre de 1429, i s'estranya que no hi hagi memòria del seu episcopat, ni que el seu retrat no figuri en la galeria del Palau Episcopal. De fet, l'erudit no menciona la doble provisió del bisbat de Mallorca. CAMPANER, À.: *Cronicón Mayoricense*, Palma, 2007, p. 154-155.

21 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 122r.

22 Climent VIII empenyorà un diamant per 6.000 florins a un tal Bernat Jornet. NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz...", p. 248.

23 Sobre Eiximenis veure BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: *Clergues il·lustrats...*, p. 16. Eiximenis no era canonge en el moment en què va començar a exercir com a vicari general. Per aquest motiu, Bernat Jornet encarregà al canonge Jaume Martí que el proveís de la primera prebenda disponible. LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 341. Eiximenis signa amb el càrrec canonical el text dedicat al bisbe Sánchez Muñoz en el seu sepulcre.

24 LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 341-342.

25 Sobre l'episcopat de Gil Sánchez Muñoz, veure FURIÓ, A.: *Episcopologio de la Santa Iglesia de Mallorca*, Palma, 1852, p. 221-252; VILLANUEVA, J.: *Viage literario...*, p. 60-71; LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 309-310.

26 Sobre aquests fets, veure PÉREZ MARTÍNEZ, L. (ed.): *Reivindicación de los judíos mallorquines. Documentos para su estudio*, I, Palma, 1983, p. 45; CORTÉS I CORTÉS, G.: *Historia de los judíos mallorquines y de sus descendientes cristianos*, Palma, 1985, p. 96; ISAACS, A.L.: *Els jueus de Mallorca*, Palma, 1986, p. 110-111; CAMPANER, À.: *Cronicón Mayoricense...*, p. 156-158.

Dionisio Sánchez Muñoz i la successió en la canongia de Llorenç Serralli (1431-1433)

El mes d'agost de 1431 Antoni Riera va presentar els documents pertinents, remesos per ordre del papa Martí V, per ocupar una canongia i la succentoria de Mallorca, que vacaven per mort de Llorenç Serralli. Cal indicar, abans de res, que Serralli havia mort a Roma i que la notícia no arribà a l'illa fins al dia 20 d'agost.²⁷ Per tant, Riera va presentar els seus documents acreditatius poc després de conèixer-se l'òbit del canonge.²⁸ Tot i això, el diumenge 2 de setembre del mateix any, els canonges varen fer col·lació de la prebenda que havia de ser per Riera a Dionisio Sánchez Muñoz, nebot del bisbe Gil Sánchez Muñoz, que havia pres possessió del càrrec pocs mesos abans. La sessió capitular, que es va dur a terme a l'hora de Vespres, va ser presidida per Bernat Jornet, doctor en Cànon i vicari general del bisbe (que encara no havia arribat a l'illa i, per tant, es trobava *in remotis agentis*), i va comptar amb l'assistència del sacrista Arnau de Marí (doctor en Ambdós Drets), del degà Bernat Berard (doctor en Cànon), i dels canonges Pere Lladó, Francesc Negrell, Pere Campins, Joan Umbert, Joan Borràs i Joan Salvà. El Capítol cercava un canonge *dignum et ydoneum, ac bene meritum, probumque virum*, i pensaren trobar-lo en Dionisio Sánchez Muñoz, que aleshores era canonge de la col·legiata de Santa Maria de Terol.²⁹ A més, també es destacà el vincle familiar amb el bisbe Gil Sánchez Muñoz, *cuius dictus dominus Dionisius nepos existit* i, a grans trets, l'origen honorable del seu llinatge. Com que el nou canonge no era a Mallorca en el moment de la seva elecció, la presa de possessió, que es va realitzar de forma immediata, va ser duta a terme per Francesc Eiximenis, doctor en Cànon i rector de la parròquia de Santa Margalida, seguint tot el ritual acostumat i comunicant el nomenament als responsables dels pagaments: Francesc Frígola, curador de la sagristia, i Francesc Gibert, encarregat de la Mensa Capitular. També el canonge Martí Aixaló, que no havia pogut assistir a la sessió capitular, va reconèixer el nou prebendat. D'aquesta manera, Dionisio Sánchez Muñoz quedava revestit de la canongia que havia estat de Llorenç Serralli.³⁰

Aquella decisió va comptar amb l'oposició d'Antoni Riera, que va moure plet davant la Cúria Romana. En conseqüència, el 12 de setembre de 1431 es va reunir el Capítol per rebre la notificació del procés que començava. Aquesta va ser comunicada a través del notari Andreu Torrents, ciutadà de Mallorca, que actuava com a procurador de Riera. Segui com sigui, la protesta d'aquest al papa implicava que la col·lació de Sánchez Muñoz quedava invalidada fins que s'emetés una sentència des de la Santa Seu.³¹

27 ACM, Actes Capitulars, 01-10-AA-014, f. 9v.

28 La documentació que es conserva no permet aclarir si Antoni Riera comptava amb una expectativa a Mallorca, com era molt habitual, o si havia estat nomenat per Martí V fent ús de les prerrogatives previstes en la decretal *Licet ecclesiarum* de Climent IV (1265), que autoritzava el papa a designar lliurement qualsevol càrrec que hagués quedat vacant per mort del seu titular a Roma, entre d'altres casos.

29 Gil Sánchez Muñoz era arxipreste de Santa Maria de Terol, ciutat en la qual havia nascut el 1370. NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz...", p. 240.

30 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 1r-2v. Un fragment d'aquesta acta capitular ha estat publicat a LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 341.

31 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 1r-2v.

Aviat, però, la situació va canviar. Dues setmanes després de la recepció de la notificació, el 27 de setembre de 1431, el Capítol es va tornar a reunir en sessió capitular, i s'hi comunicà que el papa Eugeni IV, que havia estat elegit al solí pontifici el 3 de març anterior,³² havia revocat els documents que el seu antecessor, Martí V, havia remès a favor d'Antoni Riera. Aquest fet va permetre als canonges ratificar l'elecció de Dionisio Sánchez Muñoz en la titularitat de la canongia, de la qual ja havia pres possessió feia més de vint-i-un dies.³³

Tot i que semblava que la successió en la canongia de Serralli havia estat conclosa satisfactòriament, el cas es va complicar amb la presentació de l'expectativa, i de la seva corresponent executòria, que el doctor en Cànon Pere Pelegrí, capellà del papa Eugeni IV,³⁴ tenia de la canongia i de la prebenda que ostentava Sánchez Muñoz. Aquests documents varen ser presentats al Capítol el dia 6 de novembre de 1431 pel clergue de Mallorca Pere Caranyena,³⁵ que actuava com a substitut de Gerard Vilars, beneficiat de la Seu de Barcelona i procurador de l'indicat Pere Pelegrí, i per Pere Soler, també clergue de Mallorca i subexecutor apostòlic. Les butlles remeses per Eugeni IV, donades a Roma el 24 d'abril d'aquell mateix any, concedien a Pelegrí una canongia a Barcelona i una altra a Mallorca, que serien compatibles amb altres prebendes a Santa Coloma de Queralt, Gadesa i Lleida.³⁶ A més, per butlla de 18 de setembre de 1431, es concedia a Pelegrí la canongia vacant que havia estat de Serralli.

La documentació pontificia s'acompanyava del procés corresponent, signat per Pierre Assalbit, bisbe d'Alet, bibliotecari pontifici i jutge executor designat pel papa. El Capítol va reconèixer tant les cartes apostòliques com el procés d'execució d'aquestes, i Pere Pelegrí va ser admès sense majors dificultats a la canongia mallorquina, tot i que el seu procurador no en prengué possessió.³⁷

Durant els tres mesos següents, Pere Pelegrí o els seus procuradors no arribaren a materialitzar la presa de possessió de la prebenda a la catedral de Mallorca, de manera que Dionisio Sánchez Muñoz va continuar percebent els rèdits de la canongia que havia estat de Serralli i que Eugeni IV havia volgut concedir a Pelegrí, malgrat l'elecció del Capítol en el nebot del bisbe. Tot plegat va provocar que Pere Caranyena, com a procurador de Pere Pelegrí, redactés una instància dirigida al vicari general i al Capítol en la qual els recordava que Pelegrí havia obtingut la canongia en virtut de les cartes apostòliques del summe pontífex i del procés seguit a continuació, observant les més escrupoloses formalitats. Per tant, apel·lant a l'obediència deguda al papa, Caranyena sol·licità al Capítol que executés les disposicions emanades de la Santa Seu i que permetés a Pere Pelegrí o al seu procurador prendre possessió corporal de la canongia. Aquesta instància va ser

32 EUBEL, K.: *Hierarchia catholica Medii Aevi, sive Summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel*, II, Ratisbona, 1914, p. 7.

33 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 3r-4r.

34 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 107v. A part, Pere Pelegrí va ser també canonge de Lleida i auditor de les causes del Palau Apostòlic. ASR, Camerale I, Uffici Camerali, 1712, f. 53r.

35 En ocasions, Pere Caranyena apareix esmentat com a Pere "Peranyena". Sigui com sigui, tot indica que es tracta d'una única persona.

36 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 10r.

37 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 8v-12v.

llegida pel Capítol el dia 5 de febrer de 1432, després de l'ofici de Vespres. En aquesta ocasió, la sessió va ser presidida pel vicari general Francesc Eiximenis, mentre el Capítol era integrat pel sacrista Arnau de Marí, el degà Bernat Berard, i els canonges Pere Campins, Jaume Martí, Joan Umbert, Martí Aixaló, Joan Salvà i Joan Borràs. Evidentment, l'altra part no restà aturada, i dos dies més tard de la recepció de l'oblata de Caranyena, el 7 de febrer, també a l'hora de Vespres, es va presentar al Capítol Gerard de Randen, mestre en Arts i procurador de Dionisio Sánchez Muñoz. Randen també entregà als canonges una instància, que responia a la de Caranyena, i que els recordava que Dionisio Sánchez Muñoz havia estat proveït de la prebenda i que *circa quinque menses sunt elapsi pacifice ipsos Canonicatum et prebendam possedit in pace et sine molestatione*. Al llarg del document, defensa l'elecció feta en Sánchez Muñoz, *verum concanonicum vestrum*, al mateix temps que intenta demostrar que la provisió en Pere Pelegrí no s'ajustava a dret, des del moment en què la provisió papal només tenia validesa durant un mes: en el cas que l'executor o el subexecutor no reclamessin la presa de possessió d'una prebenda en el termini de trenta dies, la provisió quedava anul·lada i calia iniciar de nou el procediment.³⁸ Jaume Moranta, subexecutor de Pere Pelegrí, va insistir en la provisió de la canongia en aquest darrer, atenent tota la documentació emanada des de Roma, i presentà una segona instància el 10 de febrer.³⁹

Malgrat les instàncies creuades, no es va poder arribar a cap mena de concòrdia i, finalment, Pere Caranyena i Jaume Moranta acabaren denunciant el vicari general i el Capítol catedralici de Mallorca davant la Santa Seu per *inobedientia, perturbacione, transgressione, contradicione, impedimento et rebellionem*, des del moment en què no havien observat les cartes apostòliques que concedien la canongia de Serrallí a Pere Pelegrí. Evidentment, la institució canonical també va contestar amb la pertinent apel·lació al summe pontífex.⁴⁰ Tot plegat va suposar que el cas es traslladés a Roma. En conseqüència, el 7 de març de 1432 el Capítol va designar el canonge Galceran Valleriola procurador de la institució canonical a la Cúria Romana, atenent que freqüentava la Santa Seu. Un dels seus principals objectius havia de ser el seguiment de les apel·lacions que Pelegrí havia remès al papa mitjançant Jaume Moranta.⁴¹

El 22 de desembre de 1432 Pietro Nardi de Verallestis, doctor en Cànon, canonge de la basílica de Sant Pere del Vaticà (*principis apostolorum de Urbe*), auditor del Palau Apostòlic i comissari en el litigi entre Pere Pelegrí i Dionisio Sánchez Muñoz, va emetre la sentència referent al cas que enfrontava els dos aspirants a la vacant deixada per Llorenç Serrallí. Tot i que el plet va ser en tot cas entre Pere Pelegrí i Dionisio Sánchez Muñoz, la sentència de Pietro Nardi indicava que les parts eren *devotus vir Petrus Peregrini, decretorum doctor, Vicensis diocesis (...) contra et adversus providum virum Egidium Munionis iuniorum*,

³⁸ La instància de Pere Caranyena a ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 7r-8v. La de Gerard de Randen a ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 9r-10v.

³⁹ ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 11r-v.

⁴⁰ ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 13r-17r.

⁴¹ ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 45r-v. Això no obstant, el mateix dia Pere Pelegrí va ser designat també procurador del Capítol a Roma per aconseguir la ratificació de la unió d'alguns beneficis i tractar sobre el privilegi que restringia l'accés a les prebendes a graduats universitaris i fills de famílies aristocràtiques. ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 46r-47r. A diferència de Galceran Valleriola, Pere Pelegrí no és esmentat com a canonge, tot i que sí que se li dona el tractament d'*honorabile*.

Canonicus ecclesie Valentine, ut dicitur,⁴² tot i que després es menciona Dionisio Sánchez Muñoz com la persona que ostenta la prebenda de Llorenç Serralli. Sigui com sigui, la sentència, emesa amb posterioritat a una audiència pública, va ser favorable als interessos de Pere Pelegrí, que va estar representat pel procurador Tomàs de Roda. Així doncs, es va sentenciar que la canongia i la prebenda que havien estat de Llorenç Serralli i que s'havien concedit de forma deficient a Dionisio Sánchez Muñoz fossin atorgades a Pere Pelegrí, que era la persona que en tenia més drets, atenant els documents papals que presentava.⁴³ Arran d'això, el primer dia d'abril de 1433 el papa Eugeni IV va remetre als prepòsits de Pistoia i de Barcelona i als oficials de Lleida una carta executòria en la qual manava que s'acomplís la sentència redactada per Pietro Nardi. A aquest efecte, s'ordenà que Dionisio Sánchez Muñoz fos desposseït de la canongia i de la prebenda, que s'haurien d'atorgar a Pere Pelegrí, que n'havia de prendre possessió personalment o mitjançant un procurador.⁴⁴

El dia 28 del mateix mes i any, el prepòsit de Pistoia, Giminiano di Prato, que també era capellà del papa, jutge auditor del Palau Apostòlic i executor de la causa entre Pere Pelegrí i Dionisio Sánchez Muñoz (d'acord amb la carta anterior), va redactar la corresponent executòria. Com era habitual en aquesta tipologia documental, l'executòria es va dirigir al rei Alfons el Magnànim i a altres càrrecs eclesiàstics i civils. Com en la sentència indicada, Giminiano di Prato disposà que la prebenda fos atorgada a Pere Pelegrí. Així mateix, Dionisio Sánchez Muñoz, que sempre hi apareix referit com a *in dictis Canonicatu et prebenda intruso*, havia de pagar vint-i-set florins d'or pels fruits i rèdits que Pelegrí no havia pogut percebre durant tot el temps que havia durat el litigi.⁴⁵

La carta executòria va ser presentada al Capítol de Mallorca el 10 de juliol de 1433, a l'hora terça. Els encarregats de dur a terme aquella acció varen ser el beneficiat de Barcelona Gerard Vilars i Pere Moranta, procurador i subexecutor de Pere Pelegrí, respectivament. En aquesta ocasió, la sessió capitular va ser presidida pel canonge Jaume Martí, vicari general del bisbe Gil Sánchez Muñoz, que continuava absent de Mallorca, i hi participaren el sacrista Arnau de Marí, el degà Bernat Berard i els canonges Pere Lledó, Pere Campins, Pere Seguí, Joan Umbert, Martí Aixaló, Joan Salvà, Joan Borràs, Dionís de Begudà i Pere Sorts (doctor en Cànon). Els canonges reberen els documents pontificis i en sol·licitaren les degudes còpies, dutes a terme pel notari capitular Joan Gradolí. Això no obstant, respongueren que farien ús dels acostumats sis dies per examinar la documentació abans de procedir a la col·lació de la canongia als procuradors de Pere Pelegrí.⁴⁶

El Capítol es va tornar a reunir per tractar sobre la canongia que havia estat de Llorenç

42 Aquest Gil Sánchez Muñoz no és el bisbe, sinó el seu nebot homònim, germà de Dionisio, que també era, a més de canonge de València, ardiaca de Morvedre (WITTLIN, C.J.: "Un inventario turolense de 1484: los Sánchez Muñoz, herederos del papa Clemente VIII", *Archivo de Filología Aragonesa*, 18-19, 1976, p. 189) i protonotari de la Seu Apostòlica sota Eugeni IV (ASR, Camerale I, Uffici Camerali, 1712, f. 50r). Aquest Gil Sánchez Muñoz havia estat creat cardenal del títol de Santa Maria in Cosmedin durant el pontificat del seu oncle. BAV, Vat. lat., 12005, f. 296r-299v.

43 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 109v-113r.

44 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 107v-108v.

45 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 108v-109v.

46 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 107r-114r. Inclou les còpies de la sentència i de les cartes que se'n derivaren.

Serralli a l'hora de Vespres del 15 de juliol, un dia abans que acabés el termini de sis dies fixat en la sessió anterior. Els assistents varen ser els mateixos que en la reunió de dia 10, exceptuant l'absència dels canonges Pere Campins i Joan Salvà. El Capítol va admetre Pere Pelegrí a la canongia a causa de l'obediència deguda a la Santa Seu. En conseqüència, Gerard Vilars en prengué possessió: realitzà els juraments pertinents, rebé l'òscul dels canonges i ocupà els llocs corresponents tant en el cor com en la sala capitular. En contrapartida, fou *expulso inde dicto honorabile Dionisio Munionis et quocumque alio illicito detentore*, d'acord amb la sentència apostòlica. Per altra banda, el canonge Joan Borràs va ser l'encarregat de dur a terme totes les accions necessàries per a la presa de possessió de Pelegrí. Així doncs, Borràs i Vilars es presentaren davant el beneficiat Francesc Gibert, encarregat de la Mensa Capitular. El canonge Borràs li digué que havia de pagar la porció canonical i les distribucions quotidianes, quan escaigués, a Pere Pelegrí, a qui havia de tenir com a prebendat, *et non dicto domino Dionisio Munionis nec cuiusque alii pro eo de ipsius prebende*.⁴⁷

Consideracions conclusives

Malgrat aquest primer intent fracassat, Dionisio Sánchez Muñoz va acabar finalment per aconseguir una canongia a la Seu de Mallorca. La sèrie documental d'actes capitulars queda interrompuda entre els anys 1434 i 1466,⁴⁸ poc més de set mesos després que la vacant de Llorenç Serralli fos atorgada a Pere Pelegrí. Durant aquell mig any, Sánchez Muñoz no tingué una nova oportunitat per aspirar a una canongia, tot i que sí que hi hagué altres eclesiàstics que presentaren els seus documents pontificis per fer-se amb una prebenda a la catedral. Això no obstant, no hagué d'esperar massa per obtenir un canonicat a Mallorca, puix el 1438 ja en posseïa un, com demostra el fet que apareix en la relació de canonges assistents a la sessió capitular que tingué lloc el 22 d'octubre d'aquell any.⁴⁹ Com era habitual en el moment d'accedir a una prebenda eclesiàstica, Sánchez Muñoz hauria hagut d'abonar la corresponent aportació a la fàbrica de la Seu, d'acord amb les disposicions ordenades pel seu oncle. En el llibre de fàbrica de la Seu de Mallorca de l'any 1448 (això és deu anys més tard de l'obtenció de la seva canongia) es recull un pagament realitzat per Dionisio Sánchez Muñoz: *Item. A XIII de Abril rabí de mossèn Dionís Monyós, Canonge, per mans de mossèn Pere Cunill, prevere, set lliures III sous. Són en porata de major quantitat, per les anates degudes a la dita obra per sos beneficis*.⁵⁰ No s'especifica que el deute fos per la canongia que havia obtingut una dècada enrere, sinó que es parla de beneficis en general.⁵¹ De fet, Sánchez Muñoz no es conformà únicament amb aquella prebenda, sinó que també va rebre la succentoria que, pel que semblava, ja havia pertangut a Llorenç

⁴⁷ ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 114r-115v.

⁴⁸ La darrera sessió capitular que s'hi recull data de 23 de febrer de 1434. ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 132r-135v. Això no obstant, algunes actes puntuals d'aquest buit documental s'han conservat en altres llibres.

⁴⁹ ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 52r.

⁵⁰ ACM, Fàbrica, 1733, f. 34r.

⁵¹ Dionisio Sánchez Muñoz no acabà de saldar el deute el 1448, sinó que encara realitzà altres pagaments per aquest mateix concepte el 20 de maig i el novembre del mateix any (ACM, Fàbrica, 1733, f. 34v i 36r), així com durant les anualitats següents: el 18 de juliol de 1449 i el 9 de gener de 1450 (ambdós pagaments a ACM, Fàbrica, 1734, f. 22r).

Serralli i anava aparellada a la prebenda que se li havia concedit.⁵² Finalment, Dionisio Sánchez Muñoz compatibilitzà el canonicat amb l'exercici del càrrec de rector de la vila de Porreres.⁵³ També ocupà alguns oficis capitulars temporals, com pugui ser el càrrec de consiliari dels aniversaris de la Seu de Mallorca, al qual va ser elegit el 4 de març de 1440 juntament amb el canonge Pere Seguí.⁵⁴ Tot plegat li permetia percebre importants rendes, com la porció canonical i les distribucions quotidianes que li corresponien mentre fos present a l'illa.⁵⁵

No hi ha cap dubte del rol fonamental que va jugar el bisbe Gil Sánchez Muñoz en la promoció del seu nebot a la Seu de Mallorca. En l'elecció realitzada pel Capítol el 2 de setembre de 1431 es remarca el fet que Dionisio Sánchez Muñoz era parent del prelat, que havia intercedit en favor seu: *ad preces et exortaciones predictas et ad affectionem dicti domini Episcopi eis super expressam fatisque notas*.⁵⁶ No seria la primera vegada que Gil Sánchez Muñoz afavoria un parent: sembla que, en el moment de ser escollit cardenal pel papa Benet XIII d'Avinyó, cedí la seva canongia de València a un altre nebot, també Gil Sánchez Muñoz, germà de Dionisio.⁵⁷ La pràctica del nepotisme va ser una constant en els capítols catedralicis i en la jerarquia eclesiàstica en general, de manera que bona part de les carreres dutes a termes per diferents personatges poden estar estretament vinculades a la seva pertinença a una nissaga concreta.⁵⁸ L'accés a una prebenda catedralícia era de gran interès per a les famílies, que veien, d'aquesta manera, incrementats el seu prestigi social i la seva influència. A més, els mateixos llinatges també podien aprofitar-se dels rèdits que percebien els canonges per augmentar el patrimoni familiar, donant lloc, per tant, a un increment del seu poder. Per tant, les diferents nissagues planificaven complexes estratègies i aliances familiars encaminades a aquest objectiu final.⁵⁹ Des del moment en què el seu oncle intercedí per ell, el cas de Dionisio Sánchez Muñoz n'és un clar exemple. Així i tot, aquest no deixa de presentar algunes particularitats. El fet més destacat en aquest aspecte és que Pere Pelegrí mogué un plet davant la Cúria Romana contra l'adjudicació de la canongia, i el va guanyar, tot i la rellevància familiar de l'altra part. Com a resultat, Sánchez Muñoz hagué d'esperar una altra ocasió per ostentar la prebenda capitular. Això no obstant, s'han de reconèixer les dificultats que Dionisio Sánchez Muñoz tenia a l'hora d'afrontar el plet. Tot i comptar amb el suport del seu oncle, el bisbe de Mallorca, i del Capítol catedralici d'aquesta diòcesi, el seu oponent, Pere Pelegrí, era familiar del papa Eugeni IV, de manera que la protecció del

52 Com es recordarà, la succentoria també havia estat inclosa en el plet entre Pere Pelegrí i Dionisio Sánchez Muñoz.

53 ACM, Fàbrica, 1733, f. 36r.

54 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-014, f. 53r.

55 ACM, Mensa Capitular, 2758, f. 56v.

56 ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA-015, f. 1v.

57 FURIÓ, A.: *Episcopologio...*, p. 224.

58 La bibliografia al respecte és molt ampla. Veure, per exemple, PARDO DE GUEVARA Y VALDÉS, E.: "Parentesco y nepotismo. Los arzobispos de Santiago y sus vínculos familiares. Siglos XIV-XV", a YZQUIERDO PERRÍN, R. (coord.): *Los coros de catedrales y monasterios: arte y liturgia*, La Corunya, 2001, p. 63-119.

59 DÍAZ IBÁÑEZ, J.: "Iglesia y nobleza...", p. 877-931. Pel que fa a l'ús de les rendes per a incrementar el patrimoni, MAS I FORNERS, A.: "De pagesos a cavallers...", p. 437-450.

pontífex sobre el seu col·laborador degué ser total. En altres paraules, tot i que no queda palès en els documents judicials (que responen al formulisme jurídic habitual de la Cúria Romana), el papa jugaria un rol fonamental en aquell procés, si bé no de forma activa (intercessió en favor del seu candidat), sí passivament.

La rellevància del paper de Gil Sánchez Muñoz en la promoció del seu nebot també queda palesa en la reflexió de Furió referent a l'accés restringit dels estrangers a la canongia. Segons aquest autor, el papa Eugeni IV havia concedit un breu apostòlic el 5 de març de 1435 pel qual prohibia que cap persona nascuda a fora de Mallorca pogués obtenir una prebenda (canongia o benefici) a l'illa. Remarca Furió que si Dionisio Sánchez Muñoz era nebot del bisbe (com també potser ho seria el canonge Nicolau Muñoz),⁶⁰ demostraria que el privilegi papal no era degudament observat.⁶¹ Tot i que aquest privilegi no podria ser aplicat a la primera elecció de 1431, sí que ja estaria vigent en la segona de 1438. És possible que els canonges fossin conscients d'aquest fet i que només apel·lessin al privilegi papal si volien evitar l'accés d'una persona en particular a la prebenda. En el cas de Sánchez Muñoz, se n'hauria fet una excepció per l'interès que tenien en què aquest formés part del Capítol.

El bisbe Gil Sánchez Muñoz va morir el 28 de desembre de 1446.⁶² Com que el prelat no havia redactat testament, els seus béns foren heretats pels seus nebots, els parents més pròxims. Evidentment, Dionisio Sánchez Muñoz va ser-ne un dels beneficiaris. Entre les diverses possessions que rebé, s'hi comptabilitzaven nombroses relíquies que el seu oncle havia trobat en el sepulcre del papa Benet XIII d'Avinyó. Dionisio Sánchez Muñoz féu entrega d'aquesta col·lecció de relíquies a l'església de Sant Pere de Terol.⁶³

Dionisio Sánchez Muñoz va viure algunes temporades a Mallorca, segons es desprèn dels llibres de la Mensa Capitular, tot i que també realitzà alguns viatges. Així doncs, estigué a fora de l'illa entre el 15 de gener⁶⁴ i el 30 de maig de 1451. Després tornà a anar-se'n entre el 16 de juny d'aquell mateix any i el 26 de febrer de 1452.⁶⁵ Sembla que tampoc residí a Mallorca el 1453, tot i que hi tornà el 18 de maig de 1454.⁶⁶ A partir d'aquest moment, es quedà a l'illa durant cinc anys, fins que el 20 de maig de 1459 s'embarcà en direcció a València.⁶⁷ Els llibres de la Mensa Capitular inclouen el canonge Sánchez Muñoz en la relació de prebendats absents durant encara dos anys, fins que, el 1463, es menciona

60 Llorenç LLITERES considera segura aquesta vinculació familiar. LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 310.

61 FURIÓ, A.: *Episcopologio...*, p. 237.

62 XAMENA, P.; RIERA, F.: *Història de l'Església...*, p. 74. O el 28 de desembre de 1447, segons NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz...", p. 249. El bisbe va ser enterrat assegut en una cadira en una cripta sota l'antiga sala capitular de la catedral de Mallorca. FURIÓ, A.: *Episcopologio...*, p. 251. Francesc Eiximenis, que en fou vicari general, n'escrigué l'epitafi, transcrit a VILALLONGA, M.: "Una mostra de la poesia llatina quatercentista als Països Catalans", *Estudi General*, 11, 1991, p. 63.

63 NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz...", p. 249-250. La transcripció de la relació de relíquies donades a p. 252-254.

64 ACM, Mensa Capitular, 2758, f. 56v.

65 ACM, Mensa Capitular, 2759, f. 72r.

66 ACM, Mensa Capitular, 2761, f. 41r.

67 ACM, Mensa Capitular, 2765, f. 44v.

que la canongia es troba vacant.⁶⁸ Dionisio Sánchez Muñoz era prevere de la catedral de València i tenia una casa en aquesta ciutat, en el carrer dels vescomtes de Xelva, en la parròquia de Sant Salvador.⁶⁹ Per tant, no és desgavellat concloure que el canonge decidí retirar-se en aquella residència durant els darrers anys de la seva vida, allunyat de les tasques que, dia a dia, ocupaven els prebendats mallorquins.

68 ACM, Mensa Capitular, 2768, f. 38v.

69 MUNSURI ROSADO, M.N.: *Perspectiva socio-económica del clero secular en la Valencia del siglo XV*, València, 2006, p. 823 [tesi doctoral].

